Wstęp

Analekta Konfucjusza to starożytny tekst, który stanowi jeden z fundamentów chińskiej kultury. Zawiera powiedzenia Konfucjusza i jego rozmowy z uczniami oraz innymi osobami, a także rozmowy jego uczniów z innymi ludźmi. Badacze są zgodni co do tego, że tekst ten był kompilowany na przestrzeni wielu lat po śmierci Mistrza i składa się z części wcześniejszych oraz późniejszych. Stanowi zatem nie tylko zapis myśli samego Konfucjusza, lecz także, a może nawet przede wszystkim, wczesnej tradycji z nim związanej[1]. W tekście widoczny jest rozwój myśli szkół reprezentowanych przez jego uczniów. Przedmiotem mojej pracy nie jest jednak analiza historyczna, traktuję zatem *Analekta* jako całościowy materiał, który – mimo iż był kompilowany przez wiele pokoleń – umożliwia najdokładniejsze zapoznanie się z wizją ideału moralnego i budowania moralnie doskonałego, według Konfucjusza i jego uczniów, społeczeństwa.

Konfucjusz należał do uczonych, których określa się po chińsku jako *ru* 儒[2]. Polski termin „konfucjanizm" (chiń. *ruxue* 儒學 lub

[1] Obszerne badania na temat kolejności kompilowania fragmentów tekstu *Analektów* zawiera praca: B.E. Brooks, A.T. Brooks, *The Original Analects: Sayings of Confucius and his Successors*, Columbia University Press, New York 1998. Większość badaczy uważa jednak, że postawionych przez Brooksów tez nie da się udowodnić.

[2] *Ru* to termin przedkonfucjuszowski, oznaczający dosłownie tyle, co „słaby". Początkowo w ten sposób nazywano najprawdopodobniej ludzi, którzy zajmowali się ceremoniałem, naczyniami ceremonialnymi i nie byli fizycznie przygotowani do tego, by walczyć.

rujia 儒家) odnosi się zarówno do najwcześniejszej myśli konfucjańskiej, czyli myśli Konfucjusza oraz jego kontynuatorów Mencjusza[3] i Xunziego[4], jak i do takich myślicieli, jak Dong Zhongshu[5], czy też neokonfucjanistów: Cheng Yiego, Cheng Hao oraz Zhu Xiego[6], a także współczesnych myślicieli, np. Feng Youlana[7], a więc filozofów, których idee są nieraz bardzo odległe od myśli Konfucjusza. Wyrazu „konfucjański" będę używać w odniesieniu do nie zawsze spójnego i zróżnicowanego zbioru myśli i tradycji, który powstał w czasach dynastii Han i późniejszych, a który z nauką Konfucjusza ma często niewiele wspólnego. Myśl samego Konfucjusza nazywam „konfucjuszowską".

Konfucjusz żył w niespokojnych i chaotycznych czasach[8] – kontrola dworu królewskiego nad zwierzchnikami państw lennych stopniowo słabła, co skutkowało walką o władzę i konfliktami zbrojnymi. Stary porządek społeczny ulegał rozkładowi, panowało bezprawie, własność publiczna i prywatna nie były dostatecznie chronione. Zajęta walką o władzę arystokracja nie była zaś zainteresowana utrzymywaniem ładu społecznego[9]. Konfucjusz żywił przekonanie, że taki

---

[3] Mencjusz – zlatynizowana forma imienia Mengzi 孟子. Mencjusz żył w latach ok. 371–289 p.n.e. i był uważany za bezpośredniego kontynuatora myśli Konfucjusza.

[4] Xunzi 荀子 żył w latach ok. 298–238 p.n.e. Podobnie jak Mencjusz rozwijał myśl Mistrza, lecz późniejsi konfucjaniści uznali, że odszedł zbyt daleko od najważniejszych idei Konfucjusza.

[5] Dong Zhongshu 董仲舒 (ok. 179–104 p.n.e.) – uczony z czasów Han, twórca doktryny łączącej konfucjanizm z myślą szkoły *yinyang* 陰陽.

[6] Neokonfucjanizm to po chińsku *lixue* 理學. Cheng Hao 程顥 (1032–1085), Cheng Yi 程頤 (1033–1107) oraz Zhu Xi 朱熹 (1130–1200) byli najwybitniejszymi przedstawicielami tego eklektycznego kierunku łączącego ze sobą pojęcia konfucjańskie, taoistyczne i buddyjskie.

[7] Feng Youlan 馮友蘭 (1895–1990) – współczesny badacz i filozof konfucjański.

[8] Więcej informacji na temat życia Konfucjusza znajduje się w rozdziale „Konfucjusz i jego uczniowie".

[9] Xinzhong Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, przeł. J. Hunia, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 23.

stan rzeczy nie jest normalnym porządkiem społecznym. Uważał, że ludzie powinni ze sobą współpracować i budować wspólny dobrobyt, a za główne kwalifikacje do rządzenia uznawał właściwą postawę moralną oraz umiejętność zapewnienia podwładnym godnego życia. Zdawał sobie sprawę, że zmiany te nie nastąpią, dopóki władzy nie obejmą odpowiedni ludzie. Dlatego próbował przekonać władców, aby przekazali część swoich obowiązków osobom, które były odpowiednio wykształcone, kompetentne, a przede wszystkim posiadały pożądane walory etyczne. W tym właśnie kierunku kształcił swoich uczniów. Rekrutowali się oni ze wszystkich warstw społecznych, gdyż ich pochodzenie oraz status nie miały dla Konfucjusza znaczenia. Tym, co cenił w nich najbardziej, były inteligencja i zapał do nauki[10].

Z zebranych w *Analektach* wypowiedzi bezpośrednio bądź też pośrednio wynika, że Konfucjusz pragnął odpowiedzieć sobie i współczesnym na jedno zasadnicze pytanie: co należy uczynić, jak się zachowywać i jak wykształcić ludzi, aby byli oni w stanie rządzić państwem zgodnie z naturalnym porządkiem *dao*.

O przekładzie

Niniejszy przekład jest pobocznym efektem badań nad wczesną etyką konfucjańską – przedstawia możliwie spójną wizję konfucjuszowskiej moralności. Tego rodzaju podejście badawcze w naturalny sposób zmienia jakość tłumaczenia, głównym obiektem zainteresowania tłumacza jest bowiem myśl filozoficzna. Najważniejszym zadaniem jest właściwe przełożenie chińskich pojęć, niejednokrotnie zupełnie nieprzystających znaczeniowo do swoich pozornych odpowiedników w języku polskim, w taki sposób, aby słowa Konfucjusza i jego uczniów stały się zrozumiałe dla każdego, nie tylko dla znawców jego filozofii. Z tego powodu przekład odnosi się jedynie do *Analektów*, z uwzględnieniem najważniejszych komentarzy do nich. Zdecydowałam się nie nawiązywać ani do innych kanonicznych tekstów chińskich, ani do tekstów filozofii zachodniej, ze względu na to, że

[10] H.G. Creel, *Confucius and the Chinese Way*, Harper & Bros, New York 1960, s. 2–3.

badania porównawcze stanowią zupełnie inną, bardziej skomplikowaną materię.

Jednym z najistotniejszych problemów związanych z niniejszym przekładem jest liczba przedstawionych w tekście postaci lub wydarzeń, o których wiadomo stosunkowo niewiele. Starożytni Chińczycy unikali tworzenia ogólnych definicji, starając się przybliżyć pojęcia abstrakcyjne poprzez opis konkretnych zdarzeń lub czynów postaci im znanych. Zadaniem tłumacza jest oczywiście zebranie informacji na ten temat, ale bywa to często niemożliwe. Takie fragmenty dają z kolei czytelnikowi możliwość własnej interpretacji i budowania wyobrażeń o świecie przedstawionym w tekście, których tłumacz, jako naukowiec zobowiązany trzymać się określonych ram badawczych, dostarczyć nie może. Tekst pozostaje zatem wielowarstwowy, jego rozumienie jest zaś w dużej mierze uzależnione od kompetencji kulturowych czytelnika.

Jeśli chodzi o polskie przekłady, tekst *Lunyu* 論語 został przetłumaczony w roku 1976 pod tytułem *Dialogi konfucjańskie*. Przekładu dokonali Krystyna Czyżewska-Madajewicz, Mieczysław Jerzy Künstler oraz Zdzisław Tłumski[11]. Tekst jest opatrzony przedmową Künstlera, w której autor podał informacje historyczne, informacje dotyczące kompilacji tekstu oraz omówił główne idee w nim zawarte. Przy przekładzie „zrezygnowano z drobiazgowej analizy filozoficznej"[12], kładąc większy nacisk na płynność polskiego tekstu niż na precyzyjne przetłumaczenie najważniejszych pojęć.

Tytuł przekładu z 1976 r. nawiązuje do *Dialogów* Platona. Kolejne księgi i rozdziały *Lunyu* zawierają jednak nie tyle dialogi, co raczej krótkie pytania, które są jedynie pretekstem do obszernych odpowiedzi udzielanych przez Mistrza. Dlatego też zdecydowałam się odejść od tego tytułu i użyć słowa *Analekta,* które oznacza tyle, co „zebrane rozważania, wypowiedzi".

---

[11] *Dialogi konfucjańskie*, przeł. K. Czyżewska-Madajewicz, M.J. Künstler, Z. Tłumski, Ossolineum, Wrocław 1976. Głównym redaktorem przekładu był M.J. Künstler.

[12] Przedmowa, w: tamże, s. 29–30.

Niniejsze tłumaczenie opiera się na tekście *Zhuzi jicheng* (tom 1)[13], korzystałam również ze źródła internetowego: Chinese Text Project[14]. Za najważniejsze tłumaczenia na język angielski uznałam przekłady D.C. Laua[15], Rogera T. Amesa i Henry'ego Rosemonta[16] oraz Roberta Eno[17], które uwzględniają nowszy stan wiedzy. Tłumaczenie Jamesa Leggego dostępne na stronie Chinese Text Project może stanowić dla współczesnego tłumacza jedynie punkt wyjścia.

Oddaję do rąk czytelnika pracę, której zasadniczy trzon stanowi przekład wraz z przypisami. Nie bez znaczenia są jednak inne jej części – wprowadzenie, w którym opisuję najważniejsze wyzwania stojące przed badaczem wczesnej konfucjańskiej myśli filozoficznej; rozdziały poświęcone postaci Konfucjusza i jego uczniów, a także powstawaniu tekstu *Analektów* i komentarzy do niego. W opracowaniu zamieściłam również glosariusz, w którym podaję objaśnienia najważniejszych dla myśli konfucjuszowskiej pojęć.

Podjęcie ogromnego wyzwania, jakim jest przekład klasycznego tekstu, stanowiącego jeden z kamieni węgielnych filozofii chińskiej, nie byłoby możliwe bez wsparcia. Szczególne podziękowania pragnę złożyć Profesorowi Zbigniewowi Słupskiemu, który nie tylko zachęcił mnie do zajęcia się tekstem *Analektów,* lecz także wspierał swą wiedzą na każdym etapie pracy.

W tekście zastosowałam międzynarodową transkrypcję *pinyin* oraz pełne formy znaków chińskich. Ujednoliciłam także imiona uczniów – w *Analektach* mówi się o nich, używając imion osobistych

---

[13] *Zhuzi jicheng,* t. 1, Zhonghua shuju chuban, Shanghai 1954.

[14] Chinese Text Project, http://www.ctext.org/confucianism [dostęp: 13.01.2013].

[15] Confucius, *The Analects*, przeł. D.C. Lau, Penguin Books, London 1979.

[16] *The Analects of Confucius: A Philosophical Translation*, A New Translation Based on the Dingzhou Fragments and Other Recent Archaeological Finds, przeł. R.T. Ames, H. Rosemont, Jr, (Classics of Ancient China), Ballantine Books, New York 1999.

[17] *The Analects of Confucius. An Online Teaching Translation*, przeł. R. Eno, 2015, http://www.indiana.edu/~p374/Analects_of_Confucius_(Eno-2012).pdf [dostęp: 13.01.2013].

(*míng* 名), Konfucjusz natomiast zwykle zwracał się do nich, używając ich imion społecznych (*zì* 字). Chcąc zachować jasność przekładu, zmieniłam pojawiające się w wypowiedziach imiona społeczne na lepiej rozpoznawalne imiona osobiste.